

Zegel van de kooplieden van Harderwijk uit 1263.
Randschrift: "sigillum burgensium de herderuvich"

kwartaalblad van
HERDEREWICH
de oudheidkundige vereniging
van Harderwijk en Hierden

In dit nummer:

Van de voorzitter	pag. 2
Bibliotheek	pag. 3
Van de penningmeester	pag. 3
Najaars-excursie	pag. 4
Open Monumentendag 2000	pag. 6
Water	pag. 7
Korps Luchtwachtdienst (oproep)	pag. 12
Van alles wat ver- eeuw -igd	pag. 13
Enige 13-de eeuwse oorkonden over Harderwijk	pag. 18
Wat mooi is - versus - het zou beter kunnen (5)	pag. 20
De storm van februari 1825	pag. 22
Harderwiekers en/of Hierders (8, Genealogie)	pag. 26
Samenstelling bestuur en werkgroepen	pag. 28

Van de voorzitter

De Harderwijker Binnenstad.

Op de oproep van de Burgemeester om plannen bij de Gemeente in te dienen, die betaald zouden kunnen worden uit de pot voor het grote stedenbeleid van de provincie Gelderland, heeft Herderewich ook gereageerd.

Volgens de notitie van de Gemeente "Concept ontwikkelingsprogramma Harderwijk, stad in balans", komt de historische binnenstad zowel bij de sterkte-zwakke analyse fysische infrastructuur als bij die van de economische structuur, als een "sterkte punt" naar voren.

Herderewich vindt - als de gemeente dit zo wil houden - dat ze moet investeren in de historische binnenstad. Beheren alleen is niet voldoende.

Zonder grote investeringen betekent dit achteruitgang en verpaupering.

Wij stellen de gemeente de volgende plannen voor:

- a) Het restaureren van Bruggestraat 45 (voormalige Banjer).
- b) Het restaureren van Kerkstraat 15-17.
- c) De restauratie van delen van de stadsmuur.
- d) Het op metselen van het rondeel bij de Luttekepoort.
- e) Een groene impuls in het Hortuspark en tegelijkertijd de beek van water voorzien.
- f) De restauratie van de muur van het voormalige Minderbroederklooster in het bovengenoemde park.
- g) Een extra bedrag voor de parkeergarage op de Houtwal, waardoor de kelder bovengronds een betere historische uitstraling krijgt.
- h) De realisering van het uitbreidingsplan van het Veluws Museum. Hierdoor wordt de toeristische functie van dit museum versterkt en de toegankelijkheid voor invaliden verbeterd.
- i) Het herinrichten van een tweetal straten in de Binnenstad.

We denken aan de Smeepoortstraat en de Bruggestraat. Bij de laatste straat denken we niet alleen aan het plaveisel, maar ook aan de zuidelijke gevelwand. Door het uitvoeren van dit plan kan een betere verbinding tussen de boulevard en het winkelgebied ontstaan.

Samen voldoen de plannen volgens ons aan de richtlijnen, die uw notitie stelt. Ze scheppen werkgelegenheid, ook na de uitvoering. Harderwijk kan dan een beter toeristisch product leveren, waarvan de middenstand kan profiteren.

Ook creëren we in de historische binnenstad een beter sociaal klimaat, waar winkelen, wonen en vertoeven goed samengaan.

Herderewich hoopt dat de gemeente deze kans aangrijpt, zodat de positieve uitstraling van de historische Binnenstad blijft bestaan tot ver voorbij 2005.

Herderewich Bibliotheek

Onze bibliotheek groeit gestaag; een tweede kast is aangeschaft en ook vordert de inventarisatie.

Dit kwartaal werd de bibliotheek verrijkt met onderstaande boeken en tijdschriften:

1. Baas over eigen dorp, Ermelo vijf jaar onder eigen vlag.
2. Jac. Gazebeek - Langs heidezoom en hessenspoor.
3. Uth het Oulde-Bruck - 20e jaargang nr.2, april 2000.
4. Puttens Historisch Genootschap - Jaarboek 1999.
5. Gelders Erfgoed - 2000/1.
6. Arent thoe Boecop - 25 jaar.
7. Heemkundige Vereniging Nuwenspete - De Mothoek 16e jaargang nr. 1.
8. Oudh. Ver. Ermeloo - Van 't Erf van Ermel nr. 24, april 2000.
9. Oudh. Kring Voorst - Kroniek, 23e jaargang nr. 1/2000.
10. Westerheem - 49e jaargang, nr. 2, april 2000.
11. Dirk Jan Wolfram - Bezwaarden en Verlichten.

Van ons lid A.M. Kok ontving onze bibliothecaris een vijftiental Herderewich Kronieken, waardoor deze serie nu in onze bibliotheek compleet is. Hartelijk bedankt.

Van de penningmeester

Naast contributie ook een donatie ontvangen van dhr. Strijd. Hartelijk dank.

De meeste leden hebben inmiddels hun contributie betaald.

De 38 leden die nog niet hebben betaald zullen dat ongetwijfeld nu onmiddellijk gaan doen ! (?) Het gironummer is 303.61.92 en het bedrag is fl.30,=

Op 1 april - geen mop maar harde werkelijkheid - vierde "Veluwe Geslachten" haar 25e jarig bestaan o.a. met een genealogische markt in de grote sporthal van Barneveld. Ook uw Herderewich was daar present met een kraam.

De kraambemanning, bestaande uit Gerrit Berends (ja, dezelfde als onze fonkelnieuwe bibliothecaris) en Karel Uittien hebben daar hun zaterdag doorgebracht. Van 07.30 tot 18.00 uur hebben zij aan de goede naam van Herderewich gewerkt, tussen de middag afgelost door ons lid, Ria van Sonnen. Tijdens die beurs is voor maar liefst ruim fl. 380.= aan publicaties verkocht.

De dikke klapper met 130 jaar huwelijken is zelfs uitverkocht. Kortom de kas is weer gespekt en er zijn nu potentiële leden onder de bezoekers van die dag. Veel genealogische informatie is verstrekt aan passanten die wat over hun voorouders wilden weten en met onze wederzijdse burens van die dag (de kramen van Putten, Elburg, en het streekarchief) zijn de vriendschapsbanden wat strakker aangehaald. Kortom, een vruchtbare dag. Iedereen hartelijk dank.

Graag doen wij voor de volgende keer weer een beroep op u. Zijn er nog meer bereidwilligen voor dit soort gelegenheden? Meldt u s.v.p. bij het bestuur.

Najaarsexcursie HERDEREWCH 2000

In “het jaar van het water” zoeken we Nederlands meest waterrijke provincie op. We gaan dus naar Friesland.

Vorig jaar bekeken we in Harderwijk de watertoren, dus we weten waar het drinkwater vandaan komt. Dit jaar gingen we naar de zuiveringsinstallatie, dus we weten waar het drinkwater blijft.

Nu gaan we bekijken wat er nog meer áán het water en vróéger water te zien is.

Zaterdag 7 oktober om 09.30 uur starten we vanaf onze vaste plek, het parkeerterrein aan de Vondellaan hoek Cremerstraat.

Een comfortabele bus brengt ons dan over de Veluwe via Zwolle naar Kampen waar we een prima uitzicht op de nieuwe IJsselbrug hebben. Via Kampereiland en de N.O.polder rijden we naar Lemmer. Hier is onze eerste stop.

We gaan het Ir. Wouda-gemaal bezoeken. Dit gemaal helpt regelmatig mee om het water in Friesland op peil te houden en staat sinds vorig jaar op de Wereld Monumentenlijst. Juist op 7 oktober viert ze haar tachtigste verjaardag.

Er is een gids aanwezig voor deskundige uitleg. Bij het “ter perse gaan” van dit bericht was het nog niet zeker of het gemaal tijdens ons bezoek in bedrijf is.

Na afloop is er tijd voor koffie en een lunch, die we tegenover het gemaal gebruiken. Waarschijnlijk is voor de dappere lopers nog tijd om de grote sluis van het Prinses Margriet-kanaal te bekijken.

Na de lunch rijden we de aantrekkelijke route langs de kust tot aan het “Roode Klif”. Uw organisatoren werden gewaarschuwd om, als ze naar Friesland gingen, het monument aldaar niet over te slaan. Geen Fries zou het ons vergeven. Hierna gaan we om de Noord om een bezoek te brengen aan “Aldfaers Erf”, meer precies, aan Allingawier. Hier een stop voor koffie met Friese kruidkoek en een korte lezing over de uileborden. Ook kunt u hier kennis maken met duumkes, oranjekoek en drabbelkoeken.

Vervolgens gaan we weer richting huis maar wel via een andere route.

Eerst naar Lemmer, dan de N.O.polder in richting Vollenhove, dan **varend** naar Genemuiden en weer rijdend naar het stoomgemaal “Mastenbroek”.

Dit uit 1856 daterende gemaal wordt speciaal voor ons, ná sluitingstijd (!), nog opengehouden en we zullen ook hier uitgebreid uitleg krijgen.

Om 18.00 uur hopen we in Harderwijk terug te zijn. Kortom een tocht met veel water, historie, zeer afwisselende landschappen en een handjevol streekgeschiedenis.

Prijs, inclusief luch, entree's en bezoek Allingawier inbegrepen:

voor leden fl. 55.= . . . . . voor niet leden fl. 67.50

Het Ir. D. F. Wouda-gemaal

Het Ir. D.F. Wouda-gemaal in Lemmer staat sinds 2 december op de Lijst van het Werelderfgoed van de UNESCO. Dat besloot het Wereld-erfgoedcomité van de VN-cultuurorganisatie op deze datum tijdens zijn jaarvergadering in Kyoto, Japan.

Het comité beschouwt het gemaal als een symbool van de Nederlandse strijd tegen het water en een hoogtepunt in de Nederlandse waterbouwkunde. Het Wouda-gemaal is de grootste en krachtigste door stoom aangedreven installatie die ooit voor hydraulische doeleinden is gebouwd. Het stamt uit 1920 en is nog steeds in functie. Bij de recente wateroverlast in oktober heeft het 13 dagen onafgebroken gemaald om het overvloedige water af te voeren. De plaatsing op de Wereld-erfgoedlijst betekent wereldwijde erkenning van het culturele en historische belang van dit door de Nederlandse regering voorgedragen industriële monument. De UNESCO noemt het gemaal een bijzonder symbool van menselijke creativiteit; van de internationale betekenis van Nederlandse waterbouwkunde en van het stoomtijdperk.

Het Ir. D.F. Wouda-gemaal te Lemmer

Open Monumentendag 2000 in het kader van het thema "Water".

De Oudheidkundige Vereniging Herderewich organiseert op zaterdag 9 september a.s. voor de veertiende keer de Open Monumentendag Harderwijk. Het thema van dit jaar is "Water".

Harderwijk, vroeger gelegen aan de Zuiderzee, heeft zijn relatie met het water altijd weten te behouden.

In de plaats van de botters zijn het nu de pleziervaartuigen, die de haven van Harderwijk aan doen. De geschiedenis van het water is in de historische binnenstad ook nog steeds zichtbaar aan de stadsgrachten, pompen en vloedstenen.

In het Veluws Museum, dat dit jaar op de Open Monumentendag gratis te bezichtigen is, kunt u kennismaken met de vroegere Harderwijker visserij.

Ook de schilderijen van M. Lieman gaan over dit onderwerp. Zij zijn op die dag te zien in het Vissershuisje aan de Kleine Marktstraat.

Daarnaast zijn de volgende monumenten voor het publiek opengesteld:

de Grote Kerk,
het Fraterhuis,
de Catharinakapel,
het Linnaeustorentje
het Oude Stadhuis

van 10.00 uur tot 17.00 uur zijn daar voor tekst en uitleg ook deskundigen aanwezig

U kunt op eigen gelegenheid of onder leiding van een deskundige gids de stadswandeling "doen". De eerste rondleiding start om 10.00 uur.

Wandelboekjes zijn gratis verkrijgbaar vanaf 10.00 uur in de Grote Kerk bij de infokraam van Herderewich. Bij die kraam zijn trouwens ook vele interessante boekjes over geschiedenis, architectuur, Harderwijk etc. te koop.

Vanaf die plaats en bij het Oude Stadhuis starten de gratis wandelingen met een gids van het Gilde van Harderwijker Stadsgidsen.

Meer informatie kunt u krijgen bij N.C.R. de Jong, tel. 0341-421342

Het Vittepraetje staat, in aansluiting op de landelijke Open Monumenten dag, in het thema van WATER

Thema Water

R. Poolen-Brouwer.

HARDERWIJK en het WATER

HARDERWIJK aan het WATER

Water was en is nog steeds van grote betekenis voor Harderwijk. Vroeger vanwege de visserij, nu door het toerisme. De visserij was eeuwenlang van grote betekenis voor de stad. Onder de huidige ondernemers aan de boulevard komen de familienamen van de vissersgeneraties nog voor.

Na de drooglegging van een groot deel van de Zuiderzee veranderde er veel en bleven slechts enkele vissers over. Wat wel bleef was de vis-verkoop op de boulevard, maar de overheerlijke Zuiderzee-bot is daar niet meer bij.

Vóór de drooglegging werd er een harde strijd gevoerd tegen het inpolderen. Onder de tegenstanders behoorde ook de bekende Harderwijker Eibert den Herder die o.a. het boek schreef "Het Goud der Zee". Zijn argument en tevens bezwaar dat de Veluwe zou gaan verdrogen, zoals dat door de inpoldering van de Noordoost polder met Overijssel was gebeurd, was aanleiding tot het behouden van een strook water, de huidige Randmeren. Dat dit een gelukkig besluit is geweest, is duidelijk en met de bouw van het Dolfinarium werd Harderwijk een aantrekkelijke stad voor toeristen. Weer zorgt het water voor welvaart. Nu is het nog wachten op het toelaten van water met daarlangs de aanleg van een echte boulevard (plan "Waterfront") om de aantrekkelijkheid van Harderwijk aan het water verder te verhogen.

Toch was er ook al vóór de drooglegging van de Flevopolder al enige vorm van toerisme in Harderwijk. De Holland-Veluwelijn en de raderboot brachten de toeristen naar de Veluwe, waarvan velen uit Amsterdam die dan per fiets verder trokken de Veluwe in. Zo kwamen ze ook door Hierden en dan moest er een kiekje gemaakt worden, tussen de kinderen in klederdracht.

Maar de Zuiderzee bracht niet altijd voorspoed voor Harderwijk. Voordat de afsluitdijk werd aangelegd, konden woeste stormen op de Zuiderzee zware schade aanrichten. Over de storm van 1916 stond in de krant dat "een onbeschrijflijke ramp onze stad getroffen had in de nacht van 14 op 15 januari en dat ook in Hierden het water tot aan de Zuiderzeestraatweg was gekomen".

Zo berichtte de krant in 1916 zijn lezers:

HARDERWIJK: .....waar zullen we aanvangen met de beschrijving van de ramp, die onze gemeente in den nacht van 13 op 14 Jan. 1916 getroffen heeft! We weten het waarlijk niet. Een groot deel van de stad is in een ware woestenij herschape. Het water der zee, door een geweldigen N.W. storm opgezweept, bereikte eindelijk zulk een hoogte, dat vele huizen het niet meer buiten de deur konden keeren. Het stroomde naar binnen en richtte vooral aan vloeren muurbekledingen niet weinig schade aan. Het meeste hadden de huizen in de Smeepoortstraat te lijden. In dat van den heer A. Nijveld bereikte het water een hoogte van bijna een meter. Met veel moeite heeft men het overal kunnen verwijderen. Talrijke pompen zijn gebruikt om de kelders, die volgelopen waren, ledig te maken. Veel levensmiddelen zijn verloren gegaan of bedorven: talrijke dieren, vooral kippen en konijnen zijn verdronken. Aan de zeezijde heeft echter de zee op onbeschrijflijke wijze haar woede gekoeld aan land, wegen, straten en huizen. Wanneer men er langs wandelt is het schier onmogelijk, te gelooven dat het water de kracht heeft zulk een ruïne te scheppen. Het plaveisel van den weg langs den zeemuur is vernield. Het café Visser moest deuren en ramen missen, terwijl het water wies tot meer dan 1 M. hoogte. Aan de haven is de zeemuur op meer dan één plaats ingedrukt en vernield. Boomen, die gereed lagen voor de verzending, zijn op drift gekomen en hebben de muren van enkele huisjes aan de Haven gerameld. Hier en daar is hout angespoeld. De palen van de afrastering langs genoemden weg zijn vernield, het ijzerdraad is verdwenen. En wat zullen we nog meer opnoemen . . . een ontzettende slag heeft ons getroffen ; God heeft gesproken tot den wind en de zee, om ons te kastijden".

HARDERWIJK:.....ook de landbouwers in den omtrek hebben gedeeld in ons leed, zelfs in meer dan erge mate. Van enkelen verdronk het vee, varkens, koeien en pinken. Van velen kwam het pluimgedierte om. Enkelen huisden op de zolders, totdat het water er afnam en konden niet worden bereikt.

Sommigen hebben hun huis verlaten toen het nog kon en vonden elders een toevlucht.

Inderdaad, we hebben watersnood gehad, wie had het ooit gedroomd! Gelukkig heeft ons lijdens slechts enkele uren geduurd, en thans wijst alleen het slijk in de straten aan, hoe hoog het water steeg. Een kalme zee en noordenwind hebben ons nu van zijn macht verlost. Gode zij dank!

Aan het bovenstaande kunnen we nog het volgende toevoegen:

Tegen 12 uur verscheen de auto van Prins Hendrik voor het Stadhuis, de bode geleidde Z.K.H. naar het huis van den Burgemeester, waarna deze eveneens in de auto plaats nam.

De Prins nam hier en daar een kijkje, om een indruk te krijgen van het lot te onzer gemeente, en vertrok daarop in de richting Ermelo.

We hebben, nadat het water gezakt was, hetzelfde ook nog eens gedaan, en moeten thans zeggen, dat de verwoesting nog grooter is dan we aanvankelijk hadden gedacht. In de haven zijn zelfs een vischschuit en een bootje gezonken; een ander vaartuig wordt op het toelud van het terrein van de Gasfabriek geworpen. De z.g Kiekmuur is geheel afgebroken; de zee wierp de brokken hier en ginder.

De tuinen aan den Stationsweg en aan de Fr. Gracht stonden geheel blank, en door de eigenaars wordt veel schade geleden. In de Donkerstraat en Bruggestraat heeft men, evenals in het oostelijk deel der stad, weinig of geen last van het water gehad. Langs de grachten natuurlijk zooveel te meer, en ook in de buurt bij de pastorie (Ds. v. Ingen.)

Wat het verongelukte schip betreft, vernamen we nog dat het gezin, bestaande uit man, vrouw en vijf kinderen, waarvan het jongste eerst zeven weken oud is, een toevlucht hadden gezocht in het tuigage van het vaartuig. De moeder had de kleine schapen in het zeil gerold. Gelukkig zijn allen gered. Onze visschers komt hiervoor een hartelijk woord van hulde toe.

De schade, die de burgerlijke gemeente geleden heeft, kan gerust op 25.000 gld. geschat worden; die aan particuliere eigendommen is nog aanzienlijk grooter.

Het is te hopen, dat vooral de arme mensen, die het weinige dat zij hadden, voor een deel in het water hebben zien verdwijnen, spoedig en afdoende worden geholpen. Thans is er werk voor het Steuncomité, dunkt ons.

Maar ook al eerder heeft men in Harderwijk met hevige stormen en het zeewater te maken gehad:

- a) In 1895 kwam de stad in het water te staan met grote schade aan de zee-muur;
- II) In 1889 een zware storm met veel schade.
  - 1877 een hevige noordwester storm, waarbij het zeewater op drie plaatsen de stad binnendrong en dijkdoorbraken plaats vonden tussen Nijkerk en Elburg.
  - In 1855 was het ook raak door een zware storm van 1 op 2 januari (zie artikel elders: red.), terwijl in datzelfde jaar op 16 maart los geraakt ijs zware schade toebreacht aan de zeewering.
  - De jaren 1775, 1813 en 1824 of 1825 geven steeds dezelfde verhalen: over schade aan o.m. de stadsmuur en over mensen die soms naar de zolder moesten vluchten als de straten weer onder water liepen. Ook werd er uitgevaren om mensen in nood op zee hulp te verlenen.

rechtsboven: doorbraak van de zee-muur bij de Oosterwijk

links: opengerammeid huis aan de Havendam en plaatsjes achter de vissers-woningen aan de Kromme Oosterwijk.

Foto's uit: "Sprekende Stenen" van Eibert den Herder

In een verordening uit 1736, opgesteld door schout en schepenen werd duidelijk aangegeven hoe men diende te handelen met aangespoelde goederen (strand-jutterij).

Oud Archief Harderwijk inv.191, 1 Juni 1736.

Alsoo veele menschen sig niet ontsien soodane goederen, als bij onweder of storm den luijden bij der Zuijder Zee vaerende of handelende ontdrijven, ofte van deselve verloren of verlaten werden, in Zee ofte op Strand aen te haelen, te verdonkeren (= verdonkere-manen) ofte te verkoopen. Waer door die goede en ongeluckige luijden van de Voorsienigheit en goede ordne op de bewaeringe van soodane goederen van ouds heilsaemlick gemaect en gestelt, ten eenemaal gefrusteert, ende oock daer en boouen het Scholtampt deser Stadt in des selfs Zeerechten werd vernaedeelt. Soo is 't dat Burgemeesteren Schepenen ende Raad, daer in soo veel mogelijk willende voorsien, bij desen wel gerieuselck (= ruimschoots) een ijder, hij zij Zee- of Landman, in- of opgeseten, willen hebben gewaerschoout, dat sig niet sullen hebben te onderstaen eenige Drift- of Strandgoederen, groot of klein, aen te haelen, onder sig te slaen, te verdonkeren ofte sig eenigsints waerloos te maeken, maer deselve sullen hebben aen te geven en te brengen in handen van den Scholtis (= Schout) deser Stadt, die haer na gelegenheit van haer aenbrengen sal contenteren (= genoegdoening geven). Dat oock niemant hij zij burger of vreemde eenig goed op strand gevonden, 't welck etlijke jaeren in de grond of strand gelegen of geseten mogt hebben, soo dat het boven prescriptie (= verjaring) ware, sal aenhaelen of onder sig slaen, maer den Scholt het selvesal hebben aen te brengen als voorschreven gelijk oock niemand, hij zij burger of vreemde eenige gestrande of gevonden goederen in Zee alhierin 't heimelijck of onderduijms sal mogen verkoopen, onder voorwendedsel van sulcks op andere plaetsen gekogt of gevonden te hebben, ten ware dat hij daer bescheit (= bewijs) van toone ofte dat anders de Scholt op sijn recht de hand daer aan sal mogen slaen. Dat even weinig sig niemant sal onderstaen verdronken Menschen in Zee gevonden ofte aen strand gedreven te spolie- ren (= plunderen) en beroven van gelt of klederen, ofte deselve aen te roeren, sonder behoorlijcke ordre. Alles in confirmite van de Zeerechten tot het Scholtampt deser Stadt gehorende. Indien ijmant sig vervordre tegens enige deser articulenaen te gaen, den selven sal daer over als over het aenhaelen en onder sig slaen van verloren en gevonden goederen volgens deser Stadt Willekeuren (=

verordeningen), gewoontes enden ordonantie sonder conniventie te recht gestelt en arbitralik gecorrigeert werden.

Voorts oock verbieden den Burgemeesteren Schepenen ende Raad, dat sig niemand sal aenmaetigen eenige helm, biesen, drift of diergelijcke van strand te snijden, plucken of voeren bij de boete van vijf en twintig guldens of arbitrale correctie. Ende opdat niemant sig in 't toekomende op sijn onkunde sou mogen beroepen, sal dese werden gepubliceert en geaffigeert.

Actum Harderwijk den 1. Juni 1736

Ter ordonn. van de

Magistraat

Johan Schrassert.

Water was natuurlijk ook van groot belang voor huishoudelijk gebruik en dat was vroeger niet eenvoudig. In de Kroniek van Harderwijk kunnen we hier het volgende over lezen:

"Op 20 november werd een pomp geplaatst op de waterput in de Vijhestraat; op 15 mei 1655 werd de put in de Hoogstraat vervangen door een pomp.

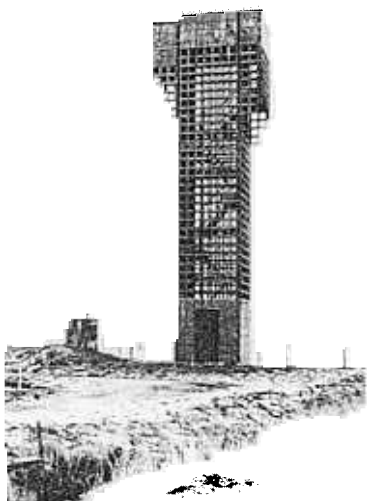
Op 22 februari 1656 werd een pomp geplaatst op de put in de Luttekepoortstraat en op 21 mei 1656 vervingen de putmeesters de put door een pomp in de Bruggestraat en dat ging door tot elke put in straat of op plein voorzien was van een pomp. In 1895 werd in Harderwijk een begin gemaakt met de aanleg van waterleiding. Op de Galgenberg werd een watertoren gebouwd en dit was het begin van het einde van het "putten en pompen tijdperk".

Pomp Kromme Oosterwijk, hoek van de Rechte Oosterwijk

Oproep: **Het Korps Luchtwachtdienst**

Na de beëindiging van de tweede wereldoorlog en de daarna snel oplopende spanningen tussen oost en west (het begin van de "Koude Oorlog") ontstond al snel de behoefte aan een sterke defensie in West-Europa. Een onderdeel van deze defensie was de luchtverdediging. Een belangrijk facet hiervan was het snel en adequaat kunnen signaleren van vijandelijke vliegtuigen, die het lucht-ruim binnen zouden kunnen vliegen. Met de destijds beschikbare technieken kon detectie boven een hoogte van 5000 voet (1500 meter) geschieden met behulp van radar. Lager dan 1500 meter was de radartechniek nog niet effectief, zodat deze ruimte door middel van oor en oog bewaakt moest worden. Op 1 Maart 1950 werd daarom het Korps Luchtwachtdienst (K.L.D.) opgericht als onderdeel van de Luchtstrijdkrachten, de voorloper van de Koninklijke Luchtmacht. Het Korps bestond uit vrijwilligers, onder leiding van een klein aantal beroepsmilitairen. Het Korps moest informatie over vliegbewegingen verzamelen en doorgeven aan het Centrale Gevechtsleidingcentrum in Nieuw Milligen. Hiervoor beschikte men in het hele land over zo'n 300 uitkijkposten.

Deze posten waren gesitueerd op bestaande gebouwen, zoals torens, molens en industriële gebouwen of op torens welke door het Centraal Bureau der Genie waren ontworpen en geconstrueerd. Deze 300 luchtwachtposten waren allemaal gegroepeerd in "kringen" van drie. Op die manier kon men door middel van driehoeksmetingen de positie van een vijandelijk vliegtuig zo exact mogelijk vaststellen.

Beperken we ons nu tot onze omgeving, dan was de kring van drie posten gesitueerd in:

Putten, op het dak van een inmiddels gesloopte zuivelfabriek.

Harderwijk, toren van 10,5 meter hoogte, op het industrieterrein Lorentz, exacte plaats onbekend.

Elspeet, toren, plaats niet te achterhalen.

Door de ontwikkeling van moderne radarsystemen met een onmiddellijke presentatie van het luchtbeeld, werd het Korps Luchtwachtdienst uiteindelijk overbodig en werd in 1967 opgeheven, waarna de meeste torens werden gesloopt. Nu doet zich het merkwaardige feit voor, dat gegevens over het Korps moeilijk of in het geheel niet te vinden zijn, noch bij de Sectie Luchtmachthistorie in den Haag, noch in gemeente-archieven.

Mochten er lezers zijn die over informatie, fotomateriaal enz. beschikken, dan wordt U uitgenodigd hierover contact op te nemen met. ....

G.Berends tel. 413498.

Wat Harderwijkse kranten precies 100 jaar geleden publiceerden.

De macht van de media

Ook in 1900 krijgen de kranten, in dit geval "de Harderwijker", al ingezonden brieven.

De elders wonende heer J.W.G. heeft een brief over een niet nader genoemd onderwerp gestuurd, die hij graag geplaatst wil zien.

De redactie mag de brief plaatsen of niet plaatsen, houden of terugsturen, de reden van niet-plaatsen opgeven of geen woord laten horen, kortom zij is soeverein op eigen erf.

De redactie gaat er echter niet op in. Aangezien de heer G. de krant heel laat heeft ontvangen, zou het

stuk ook lang na de verschijningsdatum geplaatst moeten worden en "replik na 6 weken is wel wat achterlijk in onze geavanceerde tijd", aldus de krant, die tevens laat weten zich voorlopig nog niet door "socialistische ideeën" te laten leiden.

Wel of niet open op zondag.

Begin juni 1900 is te lezen dat de warme dagen weer in aantocht zijn en de krant verwijst in dit verband naar een advertentie van het Harderwijker Zeebad, waarin het bestuur bekend maakt, dat het bad op 16 juni geopend zal worden.

Over dit bad, gelegen aan de overzijde van het nieuwe havenhoofd, is in de gemeenteraad het

nodige gezegd en de krant heeft er verslag van gedaan.

De gemeenteraad heeft, tegen de zin van de commissie van oprichting en van B&W, besloten dat het bad

's zondags gesloten blijft. B&W hebben nu voorgesteld het bad op die dag tot 9

uur open te houden. De heer Berends vindt dat het alleen op doktersvoorschrift mogelijk moet zijn dan te baden, waarop de burgemeester voorstelt de instructies voor de badmeester zo op te stellen, dat alle werkelijke arbeid achterwege kan blijven. Als er door de week geen tijd is om te baden, moet er volgens de heer Gangel aan die slavernij een eind komen, maar is dat in ieder geval geen reden om op het genomen besluit terug te komen. Het voorstel van B. en W. wordt met 6 tegen 5 stemmen verworpen.

Schade

Eind mei is het nog niet zo warm; als gevolg van nachtvorst staan de aardappelpplanten zwart op het veld. Het gewas op de akkers dicht bij de zee heeft minder of niet geleden.

Vis

Er wordt veel vis gevangen, vooral ansjovis. De meeste vissers lossen in zee; dat scheelt tijd en er kan direct weer verder worden gevestigd. Enige tijd hebben de vissers heel dicht onder de wal kunnen vangen, maar als de oostenwind komt opzetten is dat weer voorbij.

*Aartje (weduwe) en Evert Bruinink
venten hun vis in de Bruggestraat*

Voor de ansjovis wordt tot fl. 11.= per 1000 stuks betaald, zodat men kan nagaan dat er geld wordt gemaakt, schrijft de krant.

In de eerste week van juni worden er - in vijf dagen tijds - 40.000 stuks aangevoerd, dan tegen een prijs van fl. 9.= per 1000. In vier dagen komt er 1350 kg bot aan wal, in prijs variërend van fl. 20.= tot fl. 24.= per 100 kg. Als er de laatste dag 1400 kg binnenkomt, zakt de prijs en wel naar fl. 18.=

Er is die week ook 50 kg aal aangevoerd, die fl. 0.20 cent per kg opbrengt.

Sommige met vis ventende vrouwen laten de bewoners van de hoofdstraten meer voor hun waar betalen dan de gewone burgerluijtes.

Een visafslag in Harderwijk?

In de Gemeenteraad wordt over het wenselijke van een visafslag gesproken, maar daar de meeste vis al in zee wordt verkocht, blijft er te weinig over om daar een visafslag voor in stand te houden. Gezien het verloop van de vorige kan de toestand beter blijven zoals die is.

Bouwactiviteiten.

De pachter van de Tweede Slingerkamp krijgt fl. 15.= schadevergoeding voor 1339 meter van die kamp, die enige tijd door de Gemeente is gebruikt. Aan de heer Bakker wordt een stuk grond verkocht van 30 x 25 meter, gelegen naast de woning van de stationschef, voor fl. 500.=. De Raad hoopt dat meerderen dit voorbeeld zullen volgen, om zodoende hier wat meer bebouwing te krijgen. Bezijden de Grintweg, niet ver van de Israëlitische begraafplaats, is door de heer J. Goosens een hoenderpark aangelegd. In Ermelo biedt iemand voor een huur van fl. 175.= per jaar een huis aan met 6 vertrekken en een veranda; het geheel is, door het afgerasterde terrein, ook zeer geschikt voor hoenderpark.

Weidegeld.

Op de gemeenteweide zijn enkele zaken veranderd, die op den duur verbeteringen op moeten leveren, maar nu nog weinig effect hebben. Het weidegeld is wel vast met fl. 4.= verhoogd tot fl. 13.=. Voor hokkelingen, kalveren, pinken en ossen onder de 2 jaar moet fl. 10.= betaald worden. In afwijking van de eerder overeengekomen datum van 14 mei, is het vee al op de 9e toegelaten, dit na een protest van vele veehouders bij het gemeentehuis. Hun vee zou honger lijden terwijl er op de weide overvloed is. Het protest is niet voor niets geweest, maar de verhoging van het weidegeld wordt niet ongedaan gemaakt of vermindert, zoals in een volgende raadsvergadering nog wel door de heer Van Uchelen gevraagd wordt. Een stuk van de weide kan n.l. niet gebruikt worden en de meesten die een koe brengen zijn "van den geringen stand" en dan kan het bedrag een bezwaar zijn. Er wordt geantwoord dat wisseling van beesten toegestaan is en dat er in termijnen betaald kan worden.

De heer Neeb heeft zich nog gestoord aan een zin in de nieuwe voorwaarden, t.w. "het drijven van vee". Dit is volgens hem verboden. De voorzitter beaamt dit, maar zegt dat hiermede het heenbrengen en terughalen van de koeien bedoeld wordt. Voor het aangevoerde vee zijn de volgende prijzen betaald: voor vette koeien en ossen van fl. 93.= tot fl. 140.=; koeien fl. 75.= tot fl. 90.=; kalfvaarzen fl. 80.= tot fl. 95.=; guste- en melkkoeien fl. 94.= tot fl. 115.= en pinken en kalveren tussen fl. 23.= en fl. 60.=.

Brand.

In de maand april is er drie keer sprake van brand in de binnenstad.

De eerste treft K. van Stralen in de Bruggestraat. Hij is verzekerd, maar ook het belendende huisje (met een hooizolder) loopt schade op en de bewoner Nagelhout is - zo men zegt - verleden jaar "uit de verzekering gegaan".

De volgende brand is ook in de Bruggestraat bij L. v. Münching, een zaak in rijwielen en gasgloeilichtartikelen. De oorzaak is onbekend, maar men spreekt van kwaadwilligheid, waarvoor echter geen bewijs is. Ook hier moet de verzekering betalen.

De derde brand doet zich voor bij barbier Hermans in de Grote Poortstraat. Hier slaat de vlam in een pot met vet, die op het vuur gezet werd. Als dan op 15 mei de vrijwillige brandweer, onder het genot van bier, limonade en tulband voor de tweede keer de jaarvergadering kan houden, wordt er een brief van B&W voorgelezen met dank voor de bewezen diensten bij de branden van de laatste tijd.

Voorzitter Boombbergen houdt een voordracht over "de Amsterdamsche Brandweer". Na aanmelding van drie nieuwe leden telt de vereniging aan het eind van de avond 35 leden, 16 donateurs en 17 begunstigers.

Bacchus

Op bepaalde dagen heeft de politie het druk met het opbrengen van personen in staat van openbare dronkenschap. Dit is het geval als de gepensioneerden - de goede niet te na gesproken - hun gage ontvangen. Velen offeren dan zoveel aan Bacchus dat ze "even arm als voor enkele dagen het nieuwe kwartaal weer ingaan." Bij de leden van de vereniging "Kameraadschap en Onderling hulpbetoon" komt overigens zelden dronkenschap voor.

Een ander soort vertier is op de Markt te vinden, nl. een soort spel. Vroeger werd iets dergelijks naar de Bleek of een ander terrein buiten de poort verwezen. Nu kan dat blijkbaar niet meer, maar zo zitten wel steeds de bewoners van de Markt met het bijbehorende lawaai. In een perceel aan de Markt is een fruitzaak gevestigd en zo is er nu gelukkig wel weer een kroeg minder.

Desertie

Een voor West-Indië bestemde koloniaal, heeft op zondagmiddag 10 juni de kazerne verlaten. Er wordt een rijtuig uitgezonden en enkele onderofficieren rijden per fiets uit om de vluchteling op te sporen, maar vergeefs. Een collega ontvangt na enkele dagen een briefkaart uit Dortmund waarin de deserteur meldt dat hij in veiligheid is.

De markt omstreeks 1900 op een Koninginnedag

Zuid Afrika.

De stad slaat wel een goed figuur met een inzameling van gebreide artikelen (o.a. bouffantes en polsmoffen) voor de Boeren in Afrika. De hoeveelheid heeft de verwachtingen verre overtroffen. "Men heeft niet kunnen denken dat het kleine Harderwijk met zulk een zending voor de dag zou komen".

Inspelend op de situatie in Zuid-Afrika biedt een handelaar uit Amsterdam een "origineel grappig Transvaal-schietspel" met de naam Dum-Dum aan voor 10 cent franco. Aan wederverkopers wordt een groot rabat in het vooruitzicht gesteld.

En verder in de krant van 1900:

In de Geref. kerk is in de collectezak een vals kwartje aangetroffen.

In de krant is een waarschuwing te lezen tegen bedelaars en landlopers.

"Dergelijke personen moeten gevisiteerd worden voor ze verlof tot venten krijgen; meestal zal men dan een flesch vinden. Men wachte zich voor zulk volk."

De leerlingen van de kinderzangschool o.l.v. de dames De Lange en Fijnvandraat geven twee uitvoeringen. Ouders mogen de eerste gratis bezoeken en belangstellenden tegen betaling van fl. 0.50, terwijl het tarief voor de tweede uitvoering voor ieder fl. 0.25 is.

De gereformeerde ds. P. Warmenhoven volgt de overleden ds. Van Mantgem op als voorzitter van de Ver. voor Chr. Onderwijs.

Op Hemelvaartsdag 24 mei, wordt 's avonds om 6 uur het nieuwe kerkgebouw van de Chr. Geref. Kerk in gebruik genomen. Ds. De Bruin van Apeldoorn leidt de dienst, waarbij hij spreekt over Handelingen 7 : 56.

Ds. Bax te Hierden heeft bedankt voor een beroep naar Waverveen.

De heer G. ten Bruggencate, ontvanger der registratie en domeinen, is in gelijke functie te Schagen benoemd. Hij wordt opgevolgd door de heer W.A. Cleijn van de Poll uit Oirschot.

Enige maanden geleden heeft de heer K. van Daalen i.v.m. ziekte afscheid genomen als raadslid. Nu moet zijn overlijden gemeld worden. Hij is 53 jaar geworden. De begrafenis heeft op maandag 14 juni plaats gehad.

Omdat er geen vereniging voor volksweerbaarheid hier ter plaatse is - Ermelo gaat ons weer eens voor - mag er op de schietbaan van het koloniaal werfdepot geoefend worden.

De heer A.W.Groote, die voorheen als 1e luitenant bij het Koloniaal Wurfdepot gedetacheerd geweest is, heeft een nieuw stelsel voor stenografie ontwikkeld. De eerste in onze stad met een diploma (3e klasse) is de heer E. Hamstra, onderwijzer aan één der openbare scholen.

De stad herbergt ook de nodige honden. In de Raad worden de namen van de aangeslagenen in de hondenbelasting voorgelezen. Er zijn 203 honden aangegeven, 33 à fl. 1.= en 270 à fl. 2.=.

Tijdens één van de voorjaarsveemarkten - er zijn er weer drie gehouden - is een kind onder het paard van een wagen gekomen, maar dankzij de opletende koetsier zijn de verwondingen meegevalen.

De door B. en W. aangevraagde vergunning voor het aangaan van een pensioenverzekering wordt zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd. In Den Haag worden ingrijpende plannen voorbereid. In september zal de Minister van Waterstaat een wetsontwerp voor drooglegging van de Zuider-zee indienen.

In mei wordt één der laatste oud-strijders, de heer Nicolaas van Rijn, met militaire eer begraven. In 1830 is hij als leerling- hoornblazer bij de 16e afdeling infanterie gekomen. Als sergeant heeft hij deelgenomen aan de 10-daagse veldtocht en van 1842-1851 diende hij in Oost-Indië.

Vanaf 1851 tot zijn overlijden heeft hij in het Piusgesticht, waar hij woonde, een uitstekend verzorging gehad, aldus meldt "de Harderwijker".

Enige 13-de eeuwse oorkonden over Harderwijk

T. Goossens

Hierbij wil ik de aandacht vestigen op 3 oorkonden uit resp. 1262, 1263 en 1265. De teksten heb ik eerst opgezocht in het oorkondenboek van Sloet uit 1872 - 1876 en in het **Stichts Oorkondenboek (S.O.)**, deel 3 uit 1949. Daarna heb ik in Utrecht de foto's van de originele oorkonden bekeken.

Ik begin met het goede nieuws. Het oudst bekende zegel van Harderwijk is niet van 1263 maar van 1262. Het is bevestigd aan een oorkonde, gedateerd 8 september 1262. Zie verder de tekst op de omslag van het Vittepraetje.

Het slechte nieuws is dat er helemaal geen 13de eeuwse oorkonden over de Oosterwijk bestaan. De Kroniek van Harderwijk wekt helaas wel die indruk.

Een oorkonde van 23 augustus 1263 is in de loop der tijden op verschillende manieren weergegeven:

1. Sloet: Theodericus de Emere heeft goederen in **Osterhove** in pacht ontvangen. Deze goederen horen bij de hof te Hoynen.
2. Kroniek: Dirk van Omeren heeft goederen in **Oesthave** in pacht ontvangen. Deze goederen horen bij de hof te Hoynen.
3. S.O.: Theodericus de Emeze heeft goederen in **Osterhone** in pacht ontvangen. Deze goederen horen bij de hof te Hoynen.

Voor een oorkonde van 21 juli 1265 geldt hetzelfde:

1. Sloet: Theodericus de Omere [Emere] verpandt zijn goederen in **Osterowic** [Osterhove].
2. Kroniek: Theodericus van Omeren verpandt zijn goederen in de **Oosterwijk** te Harderwijk.
3. S.O.: Theodericus de Emeze verpandt zijn goederen in **Osterone**.

Hoynen is een oude schrijfwijze voor Oene. Evenzo is Oster(h)one een oude schrijfwijze voor Oosteroene. Het gaat dus steeds om goederen in de huidige gemeente Epe. De herkomstnaam van Theodericus is Emeze. Dat is een oude schrijfwijze voor Emst. Ook deze plaats ligt in de huidige gemeente Epe. Harderwijk wordt inderdaad in beide oorkonden genoemd. De oorkonde van 1265 is zelfs opgemaakt te Harderwijk.

Het verschil tussen Sloet en het S.O. is, dat de eerste is gebaseerd op afschriften en de andere op originele oorkonden. De Kroniek van Harderwijk is in de periode 1929 - 1931 ontstaan. In die tijd was het derde deel van het S.O. nog niet gepubliceerd. Men kwam dus onvermijdelijk terecht bij het oorkonden-boek van Sloet, waarin de naam Osterowic voorkwam.

Het misverstand was snel geboren en bleek levensvatbaar te zijn.

Het derde deel van het S.O. is al weer 51 jaar geleden gepubliceerd en toch lijkt het misverstand onuitroeibaar.

Bronnen

Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen tot op den slag van Woeringen, 5 juni 1288;

L.A.J.W. Baron Sloet; 's Gravenhage, 1872 - 1876. Nr. 864 en 881.

Kroniek van Harderwijk (1231 - 1931); Harderwijk, 1931.

Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, deel III; F. Ketner;

's-Gravenhage, 1949. Nr. 1571, 1593 en 1673.

Wat al mooi is - versus - het zou beter kunnen. (4)

Een rubriek voor de leden van Herderewich.

De historische binnenstad van Harderwijk heeft veel mooie gebouwen en plekjes. Regelmatig zien we dat er gewerkt wordt aan het opknappen of onderhouden daarvan. Toch zijn er hier en daar situaties die wat meer aandacht zouden verdienen. Soms valt dat duidelijk op; soms gaat het om minder opvallende kleinere zaken. In deze rubriek geven we graag de gelegenheid een korte signalering te plaatsen (liefst met foto) van een object dat u als historisch geïnteresseerde lezer opvalt en waarvan het wenselijk zou zijn dat het opgeknapt wordt. Misschien is het de eigenaar van dat pand of situatie zelf nog niet eens opgevallen.

Een rubriek om door positief bedoelde signalering de eigenaar (ongeacht wie dat is), attent te maken op de situatie en te stimuleren er aan mee te werken onze binnenstad fraai te houden of nog mooier te maken. Na verloop van tijd zullen we nagaan welke signalering het snelst tot resultaat heeft geleid. Daarvoor beraden we ons nog op een blijk van waardering vanuit Herderewich. Indien U geen foto bij uw signalering kunt toevoegen, dan zal de redactie dat proberen indien het object daartoe geschikt blijkt en past in deze rubriek.

Graag zien we inzendingen van onze leden voor deze rubriek tegemoet.

Niet zo fraai en heel mooi op de Smeepoortenbrink

In ons nummer van september vorig jaar wijdden we een kritisch stukje aan de Smeepoort. Wat waren we blij verrast toen direct na het verschijnen van ons blad de opknapbeurt plaats vond.

Helaas, het werk werd niet afgemaakt.

Het nieuwe pleisterwerk op de gerepareerde plekken ontbeert nog steeds een "kleurtje". Hoewel het mechanisch wel duurzaam zal zijn is het visueel niet veel beter dan vóór de reparatie.

Een lijke weerbestendige verf moet op deze zichtlokatie toch kunnen?

Zij-aanzicht Smeepoort

Bepaald niet fraai op de Smeepoortenbrink

De eerste beschrijving van deze storm is ontleend aan een krantenartikel van 8 februari 1825:

Harderwyk, den 5. Februarij.

Gisteren, den 4. dezer, heeft alhier eene plotselinge overstrooming plaats gehad van de Zuiderzee. Van de zeezijde liep het water, door stormwinden gedreven, bruisend de stad in, welker straten toen weldra bevaarbaar werden: inderdaad zag men een weinig daarna schuiten door de stad henen zeilen. De verwarring was bereids groot; elk was op redden en bergen bedacht; van beneden moest naar boven worden verhuisd.

Onze oudste burgers kunnen zich eene dusdanige overstrooming niet herinneren. De civiele en militaire autoriteiten zag men ijverig werkzaam, om de noodige schikkingen te maken tot het behoud van magazijnen en één en ander. De chef van het algemeene dept. der landmagt, de kapitein-adjutant en de kapitein Bijrds (? TG), bij hetzelfde korps, zag men door het water waden, om maar spoedig bij de hand te zijn en de vereischte orders te geven, ten einde dadelijk in de groote kazerne, alwaar het grootste gedeelte der onder-officieren en soldaten gehuisvest zijn, van beneden alles naar boven te doen brengen, want ook hier begon het water door te dringen.

Tegen den avond scheen het weder te zullen bedaren, de sneeuw viel niet meer zoo menigvuldig en de wind waaide ook niet meer zoo sterk; de moed der ingezetenen begon te herleven en ieder dankte den Hemel, dat hij zoo het gevaar was ontkomen. Vele brave ingezetenen lijdten evenwel door dit onverwacht geval een groot verlies. Dezen morgen is het water veel gevallen, doch nog niet geheel en al uit de stad verdwenen; rondom dezelve hebben de bruisende golven vele verwoestingen aangerigt en de schade aan onze zeevering-en is aanmerkelijk". "Door het hooge water heeft dien dag de gewone post kunnen worden geëxpedieerd".

Een week later heeft dezelfde krant een veel gedetailleerder verslag:

Harderwyk, den 7. Februarij.

In den nacht van den 3. en 4. dezer heeft zich, even als op vele andere plaatsen, ook alhier een hevige storm uit het westen en N.W., vergezeld van donder, bliksem, hagel en sneeuw, (even als of alle elementen in strijd waren) vreeselijk doen gevoelen; waarvan de gevolgen, schoon voor deze stad noodlottig; evenwel gunstiger zijn, dan men gevreesd had; daar er voor zoo verre men weet, geen mensch alhier is omgekomen. Reeds in den vroegen morgen, van den 4. dezer, drong het water der Zuiderzee (daar in 1810 de voornaamste zeebeer, op hooger order, is afgebroken, en er dus nu aan het stuiten van hetzelfde niet te denken was) van alle kanten binnen de stad, en bereikte eene hoogte, als nimmer bij menschengeheugenis heeft plaats gehad. De Oosterwijken, Vischmarkt, de Brink, de Vijhestraat, een gedeelte der Donker-, Brugge- en Kerkstra-

ten en alle de nog lagere gedeelten der stad, werden overstroomd ter hoogte van acht tien palmen; zoodat derzelver bewoners zich op de bovenverdiepingen hunner woningen en waar dezelve niet bestonden, op de hoogere gedeelten der stad, als het raadhuis en andere gebouwen, moesten bergen. Zelfs de omstreken der stad waren van alle kanten meer dan een half uur ver overstroomd, zoodat bijna een ieder tot zelfbehoud op zolders en daken moest vlugten, om het uiterste gevaar te ontkomen, in de hoop, dat er redding door middel van schuiten zou komen opdagen; waarvan dan ook met het beste gevolg is gebruik gemaakt. Alleen het huisgezin van een daghuurder, Gerrit Stitzlar scheen onder den druk der rampen te zullen moeten bezwijken. Het water drong in zijne woning, zelfs tot in het bed, terwijl zijne huisvrouw in barsnood was! Alle hoop op redding was vervlogen; schrik en verwarring overmeesterde die ongelukkigen! Eindelijk, geene ladder bij de hand zijnde, om hooger te vlugten, werd zijne vrouw in dien toestand door eene opening des zolders opgehaald; doch, dank zij der Voorzienigheid!, schoon blootgesteld aan de ruwheid van het weder, vergezeld van regen en sneeuw, zijn vrouw en kind, waarvan zij gelukkig verloorste, nog behouden.

De schade van eenige bewoners dezer stad en omstreken bestaat voornamelijk in eenig verdrongen vee, tuingewassen, het verlies van meubilaire goederen, twee of drie schuren en boerenwoningen, welke eene prooi der golven zijn geworden; die der stad is veel aanmerkelijker, en zal voorzeker vele duizende[n] guldens, behalven nog de gansche verwoesting der haven, beloopt; als zijnde de geheele zeemuur tusschen de haven en Vischpoort, door de kracht der zee ingestort, die tusschen de Bruggespoort en Plantagie geheel met gaten doorboord en beschadigd, als ook de zeebrug en verdere zeewerken voor een groot gedeelte gansch en al vernield.

Naar welken kant der zee ook wij onze oogen wenden, overal worden wij getroffen door de akelige verwoestingen door deze stormen veroorzaakt, waarvan de indruk nog vermeerderd wordt door de sporen der vernieling op andere plaatsen aangerigt; aangespoelde balken en planken van woningen, huisraad, bedden en andere meubelen bedekken, als het ware, onze stranden!

Wij evenwel hebben reden van dankzegging aan de Voorzienigheid, welke, hoe groot de schade dan ook voor deze stad moge zijn, dezelve voor een geheel ondergang bewaard heeft, welke voorzeker, indien de wind meer noordelijk gekeerd ware, waarvoor men den ganschen dag zoo beducht was, een onvermijdelijk en treurig gevolg dier vreeselijke stormen zou geweest zijn".

De overstroming heeft voor de burgemeester en notaris Van Meurs een positief effect. Anderhalve week voor de storm is er bij hem ingebroken en een bedrag van fl. 6000 - fl. 7000 gestolen. De daders hebben de buit begraven op het strand. Ze zullen daar waarschijnlijk wel een diep gat voor gegraven hebben, maar door de kracht van de overstroming is het geld aan de oppervlakte gekomen.

Van een viertal gedenkwaardige overstromingen zijn de volgende gegevens over de vloedhoogten bekend: in 1570 4.4 meter; in 1825 3.7 meter; in 1916 3.2 meter en in 1928 2.5 meter. Deze gegevens zijn steeds t.o.v. het zogenaamde Nieuw Amsterdams Peil. De overstroming van 1825 komt dus op de tweede plaats. Om te kunnen begrijpen hoe hoog het water toen in de straten heeft gestaan, kan er beter gelet worden op bovenstaand verslag. De overstromingshoogte is 8 - 10 palmen geweest. Een palm bedraagt volgens mijn woordenboek 10 cm, dus het water heeft een hoogte van 80 - 100 cm bereikt. In 1570 schijnt het water nog 70 cm hoger te zijn gekomen. Een volwassen persoon heeft, volgens deze berekening, op sommige plekken amper het hoofd boven water kunnen houden.

In een restant van de Smee-poort zitten herdenkingsstenen van de overstromingen van 1570 en 1825. De onderkanten markeren de vloedhoogten op die plek.

De overstroming van 1570 is duidelijk erger geweest dan die van 1825, maar de hoogte van de 1825-steen is ver onder de 80 cm. Dit betekent dat de vloedhoogte elders in de stad 80 - 100 cm moet zijn geweest.

De herdenkingsstenen hebben zelf ook een bewogen historie achter de rug. In 1765 wordt buiten de stadsmuur, tussen de Smeepoort en de Luttekepoort, de touwslagerij van J.B. de Vries opgericht.

In 1886 staat vlakbij de Smeepoort nog steeds een gebouw uit de tijd van de touwslagerij. Dit gebouw ("de 4 gebroeders") wordt in 1886 geveild. De herdenkingsstenen zitten dan in één van de muren. B&W hebben geregeld dat de veiligheidsvoorwaarden ook een bepaling hebben over het bewaren van de stenen in geval van sloop.

In 1887 verwerft de Dolerende (Gereformeerde) Kerk het terrein van "de 4 gebroeders". Er wordt afgesproken dat bij de bouw van het nieuwe kerkgebouw de herdenkingsstenen plaatsen op de goede hoogten zullen krijgen.

In 1933 wordt dit gebouw overbodig door de opening van de Plantagekerk.

In 1942 wordt het door brand verwoest. De laatste restanten worden in 1947 opgeruimd.

Het is niet onmogelijk dat de 1570-steen eeuwenlang een plek heeft gehad in de Smeepoort. Wellicht heeft de 1825-steen ook nog korte tijd in de Smeepoort gezeten. De aanleg van de Zuiderzeestraat-weg (tussen 1827 en 1830) maakte afbraak van de Smeepoort noodzakelijk. Mogelijk hebben de stenen bij die gelegenheid een plek gekregen in een muur van "de 4 gebroeders".

Inmiddels zijn beide stenen in het restant van de Smeepoort te bewonderen.

Hopelijk zitten ze daar op de goede hoogten.

In Harderwijk wonen nu nog mensen met de naam Stitselaar. Is het niet interessant om eens uit te zoeken*) of er afstammelingen tussen zitten van het kind dat aan de dood is ontsnapt? Misschien is ook de straat van het ouderlijk huis nog te achterhalen. Dit moet in een laag gedeelte van de binnenstad geweest zijn.

Bronnen:

Arnhemsche Courant 8 en 15 februari 1825.

Kroniek van Harderwijk (1231 - 1931), p. 160, 231, 313, 315, 316 en 426.

Kroniek van Harderwijk (1931 - 1981), p. 23, 24, 50 en 65.

*) Inmiddels gebeurd. Zie het artikel hierna.

Brand Geref.Kerk 1942. Foto: De heer De Velde Harsenhorst

Harderwiekers en/of Hierders (8, genealogie)

R. Uittien-Jacobs, werkgroep Genealogie

Tijdens de watersnood van 1825 werd, onder bizarre omstandigheden, een kind geboren. Met een beetje detectivewerk hebben we achterhaald wat er van haar is geworden.

Op 7 februari 1825 geeft de 55-jarige daghuurder Gerrit Stitselaar de geboorte aan van een meisje dat zaterdagmorgen 5 februari om 03.00 uur ter wereld is gebracht. Het krijgt als naam **Elbertje van den Berg**. Moeder is de ongehuwde Aartje van den Berg, oud 43 jaar, werkvrouw. Het kind is geboren in huis 721 op Weijburg in Tonsel, het gebied buiten de Smeepoort. Gerrit verklaart tevens vader van het kind te zijn. Getuigen van de aangiften zijn Hendrik van Westendorp, 49 jaar, stads-bode en Elbert Huisman, 30 jaar daghuurder, beide wonende te Harderwijk.

In hetzelfde huis waar zijn dochter is geboren overlijdt ruim een jaar later, op 5 mei 1826, Gerrit Stitselaar, de natuurlijke vader van Elbertje. Hij is weduwnaar van Grietje Brons en laat 3 zoons en 1 dochter na. Twee maanden later, op 6 augustus, overlijdt Maria Stitselaar, zijn 15 jarige dochter, geboren te Voorthuizen. De natuurlijke dochter Elbertje wordt dus niet bij het overlijden van de vader vermeld! Gerrit was volgens de overlijdensacte geboren in Holten op 28 mei 1769 als zoon van Daniel Stitselaar. De naam van de moeder was de aangever niet bekend.

Moeder Aartjen van den Berg trouwt 10 maanden later, op 28 juni 1827, met Philippus Mulder. Dan blijkt dat ze al weduwe was van Decemer Gerrits van Duinen, overleden te Voorthuizen op 12-4-1819.

Aartjen is een dochter van Abraham Abrahams van den Berg en Elbertje Cornelissen. Zij werd geboren te Drie en gedoopt in de kerk van Garderen op 2 februari 1782.

De bruidegom, Philippus Mulder, is geboren op 28 november 1781 te Barneveld als zoon van Geurt Mulder en Elbarta Folmers. Hij is weduwnaar van Johanna van den Broek.

Uit de huwelijksbijlagen blijkt dat Aartje wel huwelijksplannen had met Gerrit Stitselaar. Op 30 januari 1824 wordt er een "oorkonde van onvermogen" afgegeven door de Schout van het Ambt Barneveld op getuigenis van Hendrik van Voorst en Harmen Wouters van den Bijtel, diakenen van de Ned. Herv. Kerk gemeente Voorthuizen, op de kosten van het voorgenomen huwelijk met Gerrit Stitselaar. Op 23 februari 1826 (nr. 375) wordt in Harderwijk een dergelijk certificaat afgegeven voor hun voorgenomen huwelijk.

Philippus en Aartje vertrekken naar Elspeet, waar Aartje op 2 september 1863 komt te overlijden. Philippus was al in mei 1855 naar Barneveld gegaan, waar hij op 8 augustus 1857 overlijdt.

Elbertje van den Berg konden we in eerste instantie niet terugvinden. Maar dank zij Genlias*), vonden we haar huwelijk te Barneveld op 22-11-1849 met Gerrit van den Brink. Ze blijkt in november 1849 uit Elspeet gekomen te zijn.

Hieronder volgt haar burgerlijke staat + 1 generatie van haar talrijke nageslacht.

Elbertje van den BERG, geb. Harderwijk/Tonsel 05-02-1825, overl. Barneveld 25-11-1910, wijk Kallenbroek, dochter van Aartje van den Berg Tr. (1) Barneveld 22-11-1849, Gerrit van den BRINK, klompenmaker, geb. Barneveld 01-06-1812, overl. Barneveld 13-11-1873, zn. van Wouter Jansen van den BRINK en Gerritje Abrams.

Tr. (2) Barneveld 31-01-1879 Maas van de KOEKELT, dagloner, geb. Ede 18-11-1826, overl. Barneveld 23-01-1893, weduwnaar van Elisabeth van den Heuvel, zn. van Hendrik van de KOEKELT en Ariaantje MAASEN.

Uit het eerste huwelijk:

1. Gerritje, geb. Barneveld 02-10-1850.
2. Wouter, geb. Barneveld 30-07-1852, overl. Barneveld 05-04-1875.
3. Aartje, geb. Barneveld 24-12-1859.
4. Jannetje, geb. Barneveld 18-01-1862, overl. Barneveld 02-09-1869.
5. Albert (zie II).

II Albert van den BRINK, geb. Barneveld 22-11-1863, zn. van Gerrit van den BRINK, klompenmaker, en Elbertje van den BERG

Tr. voor 1888 Hendrika van DIJK, geb. Ede 25-11-1869.

Uit dit huwelijk:

1. Elberta, geb. Barneveld 11-12-1888. Zij vertrekt in 1918 naar Laren (NH).
2. Hendrikje, geb. Barneveld 25-11-1890. Ze vertrekt 24-10-1912 naar Zeist en 19-12-1912 naar Utrecht.
3. Gerritje, geb. Barneveld 11-04-1893. Ze vertrekt 19-12-1912 naar Ede.
4. Gerrit, geb. Barneveld 23-09-1895.
5. Gijsbert, geb. Barneveld 30-07-1898.
6. Cornelis, geb. Barneveld 15-10-1900.
7. Aaltje, geb. Barneveld 12-08-1903. Ze vertrekt op 5-4-1917 naar H'sum.
8. Gerrit, geb. Barneveld 10-06-1905.
9. Hendrika, geb. Barneveld 04-08-1908.

*) Genlias = Een database van het Algemeen Rijksarchief (ARA), van de Burgerlijke Stand, die op internet is te raadplegen.

Samenstelling bestuur en werkgroepen

Bestuur:		postcode	telf.	functie
N.C.R.de Jong	Beethovendreef 13	3845 AR	42 13 42	voorzitter
vacant				secretaris
K.Chr.Uittien	J.P.Heyelaan 58	3842 CL	41 44 31	penningm.
R.van der Schaaff	Ln.der Ver.Naties 9	3844 AD	41 36 13	excursies
J.de Groot	Str. van Sevenhuyzen 4	3841 CZ	42 82 72	excursies
6e lid vacant				
7e lid vacant				

Public Relations

vacant

Redactie:

R.K.S.Beute	Smeepoortenbrink 17	3841 EZ	41 62 63	hfd.redacteur
Mevr.Verwijs-ten Hove	Friese gracht 13	3841 GM	42 06 93	lid
T.Numan	Dronten			spec.edities
K.Chr.Uittien	J.P.Heyelaan 58	3842 CL	41 44 31	lid

Ledenadministratie

K.Chr.Uittien	J.P.Heyelaan 58	3842 CL	41 44 31	

Werkgroep archeologie:

N.C.R.de Jong	Beethovendreef 13	3845 AR	42 13 42	voorzitter
W.D.Grimm	Bunschotermeen 33	3844 HE	41 86 61	lid
namens de Archeologische Werkgroep Nederland:				
H.W.Stuurman	Rietgorsmeen 74	3844 ZV	43 48 78	lid

Werkgroep genealogie:

Drs.J.Duinkerken	Gr.Poortstraat 33g	3841 AK	42 29 16	adviseur
G.Verwijs-ten Hove	Friese gracht 13	3841 GM	42 06 93	lid
G.Renden	Bachdreef 159	3840 BC	45 18 06	lid
R.van Sonnen-Kost	Middenlaan 9	3843 BA	41 59 48	lid
A.Jansen	Nassaulaan 5, Ermelo	3851 XZ	55 16 03	lid
J.J.Pettinga	Emdenmeen 14	3844 EC	41 64 16	lid
Fam. Uittien	J.P.Heyelaan 58	3842 CL	41 44 31	lid

Werkgroep Kroniek van Harderwijk:

Mevr. A. Kuper	Korhoenlaan 1-17	3847 LL	43 23 42	voorzitter
•	J.J.H.Kooiman	Smeepoortstraat 20	3841 EJ41	96